

ФРАНКО ПЕТРО ІВАНОВИЧ

---

 resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe

Бібліографічне посилання: Захарчук О.М. **ФРАНКО Петро Іванович** [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2013. - 688 с.: іл.. - Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Franko_P (останній перегляд: 18.01.2020)

[Енциклопедія історії України \(Т. 10: Т-Я \) в електронній бібліотеці](#)

ФРАНКО ПЕТРО ІВАНОВИЧ

ФРАНКО Петро Іванович (28.06.1890–1941) – син І. Я. Франка, військ. діяч, педагог, учений, фундатор авіації УГА. Н. в с. Нагуєвичі (нині село Дрогобицького р-ну Львів. обл.). Після закінчення української академічної гімназії у Львові в 1910 працював вчителем, одночасно навчаючись на хімічному факультеті Львівської Політехніки. Активний учасник студентського, січового і пластового руху на Галичині. У 1914 закінчив Львівську Політехніку, але отримати диплом перешкодила Перша світова війна. 15.09.1914 прийняв присягу і отримав звання чотаря Легіону Українських січових стрільців (УСС). За спогадами сестри Ганни, він став розвідником. 2.04.1915 одержав від Української Бойової управи доручення "удатися до незанихтих у Східній Галичині ворожими військами територій та бути там помічником у всіх справах українського стрілецтва". Особливо відзначився у боях під с. Семиківці на Тернопільщині на початку листопада 1915 під час наступу російських військ. За свідченням відомого стрілецького командира отамана С. Горука, в майбутньому начальника штабу Начальної команди ГА, до загону якого входила й сотня П. Франка, "вояки під проводом чотаря Франка, незважаючи на шалений вогонь артилерії і скорострелів, живо йшла вперед. Вони захопили перші рови" За цей бій він був нагороджений медаллю Хоробрості II класу. Після закінчення у 1916 летунської школи у Райльовац біля Сараєва був направлений до легіону УСС. У жовтні 1918 повернувся зі своїм полком до Чернівців.

З початком польсько-української війни 1918–19 брав активну участь в боротьбі за Львів. Зокрема, в чині поручника, як командир кулеметної сотні, особливо відзначився при обороні Високого замку, де вперше зустрівся в дії з польською авіацією, для боротьби з якою використав кулемети. Після втрати українцями Львова запропонував командуючому ГА полковнику Г. Стефаніву організувати авіаційний загін. Його ініціативу підтримали державний секретар військових справ ЗУНР полковник Д. Вітовський та Г. Стефанів. 1.12.1918 згідно наказу Державного секретаріату військових справ

(№16) поручника УСС П. Франка було призначено командиром летунського відділу і референтом летунства. Зокрема, згідно наказу летунський відділ підлягав безпосередньо Державному секретаріату військових справ (ДСВС). Цю дату офіційно прийнято вважати днем заснування авіації ГА, а П. Франко – її організатором. Зусиллям П. Франка та його підлеглих наприкінці листопада 1918 в с. Красне (46 км від Львова), що стало місцем розташування летунського загону, – розпочалися польоти для випробування техніки та тренування пілотів.

Завдяки організаторським здібностям П. Франка, підтримки авіатехнікою та досвідченими авіаторами з боку Української Держави П. Скоропадського в с. Красному була сформована авіасотня в складі 14 старшин, 140 підстаршин і стрільців. Вона нараховувала 7 літаків (4 розвідники типів "Альбатрос" і "Бранденбург" і 3 винищувача "Ньюпор". Командиром новоствореної авіаційної сотні був призначений полковник Д. Кануков, а П. Франко, підвищений 1.01.1919 у званні до сотника, зберіг за собою посаду референта, тобто державного контролера-представника у командуванні летунства ЗУНР від військового секретаріату. На 19.02.1919 в авіації ГА налічувалося майже 400 осіб особового складу, але всього 8 справних літаків. Командував авіацією ГА полковник Д. Кануков. Як згадував колишній командувач ГА генерал-поручик М. Омелянович-Павленко: "Не дивлячись на перевагу ворожого літунства, наша авіація починає опановувати повітря".

П. Франко був не тільки фахівцем з авіаційної справи, але й людиною, що мала певні дипломатичні здібності. Зокрема, на межі 1918–1919 ДСВС двічі відряджав його до Проскурова (нині Хмельницький) на переговори з Головним управлінням повітряного флоту УНР, що були успішно проведені П. Франком, внаслідок яких ГА отримала від командування Дієвої армії УНР вагон авіабомб та два літаки типу "Ллойд". Не дивлячись на керівну посаду, П. Франко продовжував літати як льотчик-спостерігач. Є дані, що він зробив 40–50 бойових вильотів.

14.4.1919 отримав наказ від командування про відрядження до Белграда з місією Червоного Хреста у справах полонених, куди виїхав 13.05.1919. Довідавшись про падіння ЗУНР, відправився до Відня, де зайнявся видавничою справою, організував видавниче товариство "Франко син і Спілка".

30.06.1922 разом з дружиною повернувся до Львова. З великими труднощами 11.09.1922 влаштуватися викладачем гімназії в Коломиї, куди переїхав на постійне проживання. 7.11.1923 одержав диплом Львівської політехніки за спеціальністю інженера-хіміка. В 1923–1925 безкоштовно викладав хімію в Українському таємному університеті.

Опублікував два історичні оповідання – "Битва під Пилявцями" та "Полковник Абазин".

У зв'язку з початком "паціфікації" в Західній Україні у 1930 за просвітницьку діяльність і участь у "Пласті" звільнений з посади вчителя. Невдовзі влаштувався на посаду головного директора районної молочарні у селі Потеличі біля Рави-Руської на Львівщині.

1931 за порадою професора І. Мосціцького, його викладача за часів навчання в Львівській політехніці (на той час президента Польщі), разом з сім'єю у складі групи польських інженерів виїхав на роботу до Радянського Союзу. Оселився в Харкові, де займався дослідницькою діяльністю в інституті прикладної хімії. Водночас, за деякими даними, викладав курс хімії в Політехнічному інституті.

Написав низку наукових праць, видав підручник з неорганічної хімії та енциклопедичний словник хімічної термінології, а також був автором 36 винаходів в галузі хімії. Був очевидцем голодомору в Україні 1932–33 і врятував чимало людей. На всі пропозиції прийняти радянське громадянство, що надходили від НКВС, відповідав категоричною відмовою. Тому, як польський підданий, змушений був протягом доби залишити Радянську Україну, надавши розписку про нерозголошення відомостей про події в Україні. Свою велику бібліотеку залишив школі ім. І. Франка.

1936, поселившись у Львові, працює в школі. Водночас видає спогади про летунський відділ УГА (перше видання вийшло у 1923) та спогади про батька, що мають велике значення для вивчення фольклорної та етнографічної спадщини Великого Каменяра. У 1937 став членом наукового товариства ім. Т. Шевченка. Написав та видав друком історико-пригодницьку повість "Від Стрипи до Дамаску. Пригоди четаря УСС". Після того, як радянські війська вступили на територію Західної України, Ф., добре обізнаний з сталінським терором та політикою радянської влади, вирішив виїхати до Відня. Але з невідомих причин йому це не вдалося.

Радянська влада вирішила використати його ім'я. 22.10.1939 Ф. обраний делегатом Народних зборів для підписання акту возз'єднання Західної України з Радянською Україною та членом Повноважної комісії Народних зборів, з якою відвідав Москву та Київ.

3.12.1939 став деканом товарознавчого факультету Українського державного інституту радянської торгівлі (нині Львівська комерційна академія), у якому викладав неорганічну хімію. Водночас був членом президії Львівської міської ради депутатів трудящих, у 1940 його було обрано депутатом Верховної Ради УРСР. У жовтні 1940 призначений директором щойно створеного Літературно-меморіального музею Івана Франка. Використовуючи ім'я та регалії, намагався допомогти своїм

землякам, які переслідувалися органами НКВС. Після нападу нацистської Німеччини на СРСР його дім почали охороняти співробітники НКВС.

28.06.1941 йому звелили приготуватися до евакуації, і в цей же день разом з подружжям професора К. Студинського ешеленом відправили на Схід, де сліди його губляться.

Існує чимало версій щодо місця та обставин загибелі П. Франка. Офіційних версій його загибелі є дві. За однією, він загинув під час бомбардування ешелону німцями, за іншою, – загинув десь у районі Харкова у 1943. Серед родичів П. Франка та дослідників його біографії також немає одностайності. Відомий франкознавець, колишній директор Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка Р. Горак, спираючись на спогади очевидців тих подій, стверджує, що під час евакуації ешелон, яким везли П. Франка та К. Студинського, бомбардували німці, люди з вагона вийшли і залягли неподалік насипів, і тоді П. Франко та подружжя Студинських були розстріляні кулеметною чергою при спробі втекти.

Існує ще декілька правдоподібних версій обставин його загибелі: розстріл після ув'язнення десь під Золочевом та вбивство на етапі десь між Львовом та Києвом. Нещодавно з'явилася ще й третя версія, – спалення живцем в одній із сільських хат на Харківщині перед евакуацією. Але наразі дослідникам не вдалося знайти жодного документа, який би підтверджував або заперечував вищезгадані версії.

Дж.: Франко П. Летунський відділ УГА. У кн.: Календар Червоної Калини на 1924 рік. Л., 1923; Його ж. Летунський відділ УГА. У кн.: Літопис Червоної Калини, 1937. Ч. 10, 11; Його ж. Іван Франко з близька. Л., 1937; Білон П. Спогади: У 2 частинах. Пітсбург, 1952. Ч. 1; Франко-Ключко А. Іван Франко і його родина: Спомини. Торонто, 1956; Шарик М. Діти війни: спогади. Вінніпег, 1956; Франко З. З невідомих обставин. У кн.: Аксіоми для нащадків: Українські імена у світовій культурі. Л., 1991.

Захарчук О.М.

дата публікації: вересень 2019 р.

Література:

1. Лемківський І. Летунство УГА. У кн.: Літопис Червоної Калини, 1938. Ч. 11– 2
2. Фостакіовський І. Летунство. В кн.: Українська Галицька армія: матеріали до історії. Вінніпег, 1958. Т. 1
3. Горак Р. Так де ж пропали Петро Франко та Кирило Студинський. В кн.: Ратуша. Л., 1992. Ч. 96
4. Бендик В. В небе восточной Пруссии. В кн.: Авиация и время, 1996. №6
5. Її ж. Повітряна війна на українсько-польському фронті. В кн.: Військо України, 1997. № 9/2
6. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919. Л., 1998
7. Шанковський Л. Українська Галицька армія. Друге видання. Л, 1999
8. Його ж. Нарис українського воєнного літунства (1917–1920). У кн.: Військово-історичний альманах, 2002. Ч. 2(5)
9. Кучабський Ю., Франко М. Петро Франко (сторінки життя). Л, 2002
10. Харук А. У истоков военной авиации. У кн.: Авиация и время, 2004. №4
11. Янчак Я. З історії авіації УГА. Л., 2004
12. Гром Г. Франкові Нагуєвичі. Дрогобич, 2004
13. Литвин М., Науменко К. Військова еліта Галичини. Л., 2004
14. Харук А. Військово-повітряні сили України. К., 2008
15. Його ж. Авіація Галицької армії в українсько-польській війні. У кн.: Воєнна історія Галичини і Закарпаття. Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції. Л., 2010
16. Тимченко Я. Герої українського неба.. К., 2010
17. Мараєва В. Мемуари як джерело вивчення історії авіації ГА (1918–1920). У кн.: Воєнна історія Галичини і Закарпаття. Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції. Л., 2010
18. Захарчук О. Петро Франко – організатор військової авіації в західній Україні (1890–1941). У кн.: Пам'ять століть, 2012. №1–2

Інші редакції статті

Пов'язані терміни:

- ДОМБ'Є

- ДИТЯЧІ ТА ПІДЛІТКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ СКАУТІВ І ПІОНЕРІВ В УКРАЇНІ
- ФРАНКА ІВАНА НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ У ЛЬВОВІ
- ПЛАСТ, УКРАЇНСЬКИЙ ПЛАСТОВИЙ УЛАД
- СТЕФАНИК ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ
- СТУДИНСЬКИЙ КИРИЛО ЙОСИПОВИЧ
- ТИСОВСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР

(тексти та зображення доступні на умовах ліцензії [Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

із зазначенням авторства — розповсюдження на тих самих умовах)